

Domestic Dynamics and Saudi Arabia's Regional Policy (2011–2019)

Fahimeh Ghorbani Ph.D. Student of International Relations, Department of Political Science and International Relations, Faculty of Law, Theology and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: fahimeh.ghorbani8@gmail.com

Hamid Ahmadi * *Corresponding Author*, Professor of Political Science, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: hahmadi@ut.ac.ir

Mehdi Zakerian Associate Professor, Department of Political Science and International Relations, Faculty of Theology, Law and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: mzakarian@gmail.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Domestic Dynamics,
Arab Spring,
Saudi Arabia's
Regional Policy,
Diversionary Foreign
Policy

Article history:

Received 2024-7-26

Received in revised form
2024-10-2

Accepted 2024-12-17

Published Online

2024-12-28

ABSTRACT

The Middle East policy of the countries in this region are often explained within the framework of regional and international variables; but the internal dynamics not only affect the regional policies, even they can also shape the regional strategy of the countries. Nevertheless, research on how domestic drivers affect regional politics is limited. The main purpose of this qualitative research is to explain how internal dynamics affected Saudi Arabia's Middle East policy during the years 2011 to 2019. The data were collected through documentary studies and analyzed using the diversionary theory of foreign policy. This research revealed that legitimacy deficit, power transition, and increasing anxiety arising from the domestic consequences of the Arab Spring were influential in the formation of diversionary motives of Saudi Arabia to enter into regional conflicts or escalate conflicts and geopolitical rivalries during the aforementioned period. This study suggests that strengthening 'good governance' is a vital component in mitigating regional conflicts and fostering peace and stability; from this perspective, Saudi Arabia's 'focus' on reform strategy, particularly economic development programs from 2019 onwards, has led to a considerable adjustment to the Saudi geopolitical rivalries, the alteration of its regional strategy to some extent and consequently, a sharp reduction in its diversionary motives to engage in regional conflicts.

Cite this Article: Ghorbani, F. , Ahmadi, H. and Zakerian, M. (2024). Domestic Dynamics and Saudi Arabia's Regional Policy (2011–2019). *World Politics*, 13(4), 51-80.
doi:10.22124/wp.2024.28620.3417

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.28620.3417

1. Introduction

This research aims to examine the impact of domestic dynamics on Saudi Arabia's regional policies in the Middle East from 2011 to 2019. The Middle Eastern policies of the countries in this region, including Saudi Arabia, are often analyzed within the framework of regional-international variables and theories of international relations; but domestic dynamics and drivers not only influence the regional policy, they can also determine the regional strategy of the governments. Therefore, this study attempts to scrutinize the knowledge and theoretical gaps in the analysis of Riyadh's regional policy and the geopolitical rivalries between Iran and Saudi Arabia, constructed of an 'inside-out' angle. Exploring Saudi Arabia's Middle Eastern policy from an 'inside-out' perspective is not incompatible with the international relations theories, but in a way seeks to complement them by expounding the role of domestic variables often overlooked in these theoretical frameworks. Geopolitical and ideological rivalries in the region should also be examined from the perspective of domestic politics and the sphere. The most significant domestic factors affecting Saudi foreign policy examined in this article include the legitimacy deficit caused by traditional, political and modern challenges; anxiety arising from the internal consequences of the Arab Spring - both as existential threats - and power transition.

2. Theoretical Framework

This study employed "diversionary theory of foreign policy" also known as "diversionary theory" to analyze Saudi Arabia's foreign policy in the Middle East, focusing on internal drivers and domestic politics from 2011 to 2019. According to the diversionary theory of foreign policy as a key foreign policy analysis (FPA) approach, regimes facing internal challenges or undergoing consolidation during transitional period may engage in crises or escalate existing conflicts or resort to other less costly and risky alternatives such as the threat to use force instead of using force, escalatory discourse or economic sanctions by other countries to divert attention from domestic issues to foreign affairs, albeit only temporarily. Under these circumstances, diplomatic hostility or the use of force typically is amplified at levels greater than what might be expected. The theory posits that "contextual conditions" including regime type (with authoritarian states being more prone to engage in external crises or escalate conflicts), enduring rivalries, and contested issues, particularly territorial disputes among neighbors facilitate the diversionary use of force.

3. Methodology

This study is a qualitative research utilizing a qualitative case study approach and a deductive research strategy. The data were collected through documentary research and they were gathered from valid sources, including books, scholarly articles, reports from non-governmental organizations, analyses by prominent researchers and international statistics. The data were analyzed using the diversionary theory of foreign policy to understand how domestic variables influenced Saudi Arabia's regional policies from 2011 to 2019.

4. Results & Discussion

The findings revealed that the domestic dynamics are one of the factors that shape governments' foreign policy and even in some cases, the internal components as the main factor shape their foreign policy approach. On the other hand, foreign policy also affects domestic politics and dynamics. Internal drivers in relation to the legitimacy of the political system influence adoptions in the field of foreign policy and the adoptions in the arena of foreign policy also affect domestic politics and legitimize the political system. Domestic dynamics comprising the legitimacy deficit arising from traditional, political and modern challenges; power transition and increasing anxiety due to the internal consequences of the Arab Spring played a significant role in the formation of Saudi Arabia's diversionary motives to entry into regional conflicts or 'escalate' geopolitical rivalries from 2011 to 2019. Saudi Arabia's foreign policy in the form of proxy war in Syria can also be explained through the lens of the domestic developments of this country, not merely from a geopolitical perspective, power politics and balance of influence. In this regard, the diversionary theory of foreign policy can be applied. Riyadh's entry into the Syrian civil war - which was not an existential threat to the monarchy - at the same time as the developments of the Arab Spring, was influential in distracting Saudi attention from the domestic issues and politics (their sociopolitical demands) to the foreign policy and geopolitical rivalries from 2011 to early 2016 (prior to the change in Saudi foreign policy towards the Assad regime).

5. Conclusions & Suggestions

The present study indicated that domestic dynamics influence a country's foreign policy. By deeply examining their effectiveness, we can see that even by changing the internal components, different results can be achieved in foreign policy and regional strategy. This research suggests that strengthening 'good governance' is a

vital and sustainable component in reducing regional conflicts, creating and deepening regional peace and stability. Mitigating conflicts and increasing regional collaboration also reinforce the components of good governance. The impacts of strengthening elements of good governance can be observed in Riyadh's domestic politics and regional policy; an issue that can be investigated in future researches. According to diversionary foreign policy literature, leaders can opt to escalate conflicts to distract public attention or to resolve disputes in order to free up resources for dealing with domestic problems. During the period from 2010 to 2023, Saudi Arabia reduced its military expenditure as a share of GDP in 2019 (including 7.79% of GDP) while the highest military expenditure as a share of GDP belonged to 2015 (the onset of the Yemen war, at 13.02% of GDP). This can be signified as Riyadh's 'focus' on the reform strategy, particularly the economic development programs from 2019 onwards and addressing internal challenges in order to find 'sustainable' and not 'temporary' solutions. One of the consequences of this policy has been the diversification of the budget into non-oil income sources. Saudi Arabia's 'focus' on reforms, especially economic development programs from 2019 onwards, has gradually caused a significant adjustment to the country's geopolitical rivalries and to some extent, has altered its regional strategy thereafter. Consequently, this shift logically (also considerably) has reduced the Saudi diversionary motives for engaging in geopolitical rivalries or escalating such conflicts, which previously one of its functions was to legitimize the regime and divert the public attention from domestic problems in favor of foreign policy..

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۴۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

پویایی‌های عرصه داخلی و سیاست منطقه‌ای عربستان سعودی (۲۰۱۱-۲۰۱۹)

فهیمة قربانی دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی،

تهران، ایران. رایانامه: fahimeh.ghorbani8@gmail.com

حمید احمدی* نویسنده مسئول، استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، نویسنده

مسئول. رایانامه: hahmadi@ut.ac.ir

مهدی ذاکریان دانشیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه

آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: mzakarian@gmail.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	سیاست خاورمیانه‌ای کشورهای این منطقه اغلب در چارچوب متغیرهای منطقه‌ای و بین‌المللی تبیین می‌گردد؛ اما پویایی‌های داخلی نه تنها بر سیاست منطقه‌ای تأثیر می‌گذارند، بلکه راهبرد منطقه‌ای کشورها را حتی می‌توانند شکل دهند؛ باین‌وجود پژوهش درباره چگونگی تأثیرگذاری پیش‌ران‌های داخلی بر سیاست منطقه‌ای محدود است. هدف اصلی این تحقیق کیفی، تبیین چگونگی تأثیرگذاری پویایی‌های داخلی بر سیاست خاورمیانه‌ای عربستان سعودی طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ است. گردآوری داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی بوده و با به‌کارگیری نظریه سیاست خارجی انحرافی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که کسری مشروعیت، تغییرات در ساخت قدرت و نگرانی فزاینده ناشی از پیامدهای داخلی بهار عربی در شکل‌گیری انگیزه‌های انحرافی عربستان برای ورود به درگیری‌های منطقه‌ای یا «تشدید» این نوع درگیری‌ها و رقابت‌های ژئوپلیتیکی طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ تأثیرگذار بودند. پژوهش حاضر پیشنهاد می‌کند که تقویت «حکمرانی خوب»، مولفه‌ای حیاتی در کاهش اختلافات منطقه‌ای، ایجاد و تعمیق صلح و ثبات منطقه‌ای است؛ از این‌منظر «تمرکز» عربستان بر راهبرد اصلاحات به‌ویژه برنامه‌های توسعه اقتصادی از سال ۲۰۱۹ به بعد منجر به تعدیل نسبی قابل توجهی در رقابت‌های ژئوپلیتیکی منطقه‌ای این کشور، تاحدی تغییر راهبرد منطقه‌ای آن و بالتبع، کاهش شدید انگیزه‌های انحرافی‌اش برای ورود به کشمکش‌های منطقه‌ای شده است.
کلیدواژه‌ها: پویایی‌های داخلی، بهار عربی، سیاست منطقه‌ای عربستان سعودی، سیاست خارجی انحرافی	
تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۲۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۷/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۲۸ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۸	

استناد به این مقاله: قربانی، فهیمة، احمدی، حمید و ذاکریان، مهدی. (۱۴۰۳). پویایی‌های عرصه داخلی و سیاست منطقه‌ای عربستان سعودی

(بازه زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۱). سیاست جهانی، ۱۳(۴)، ۵۱-۸۰. doi: 10.22124/wp.2024.28620.3417

© نویسنده (گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

تحلیل سیاست خارجی یا رفتار دولت‌ها در عرصه بین‌المللی، یکی از مباحث اصلی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل است؛ زیرا دولت‌ها همچنان به عنوان ممتازترین بازیگران نظام بین‌الملل محسوب می‌شوند. تبیین سیاست خارجی در آغاز، تحت تأثیر نظریه واقع‌گرایی بود که اعتقاد به تفکیک و جدایی عرصه داخلی و بین‌المللی از یکدیگر داشت. رویکردهای «تحلیل سیاست خارجی»^۱ عموماً در واکنش به سیطره واقع‌گرایی در تحلیل سیاست خارجی دولت‌ها در دهه ۱۹۶۰ شکل گرفتند و نگاه ساختاری و یکسان به سیاست خارجی دولت‌ها را به کنار نهادند. از منظر این نوع رویکردها، سیاست خارجی کشورها متأثر از نقشی است که تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی برای خود قائلند و در تعامل با بازیگران و عوامل متفاوت داخلی و خارجی شکل می‌گیرد؛ بنابراین در مورد تبیین رفتار دولت‌ها در عرصه بین‌المللی، به‌طور گسترده‌ای پذیرفته شده که سیاست بین‌الملل «سیاست پیوندی»^۲ است. امروزه ترسیم مرز مشخص بین سیاست داخلی و خارجی گاهی غیرممکن است؛ زیرا سیاست خارجی و سیاست داخلی به‌طور عمیقی به یکدیگر مرتبط هستند؛ تا آنجا که بنابر جمله مشهور تیپ اونیل،^۳ رئیس مجلس نمایندگان آمریکا در دهه ۱۹۸۰، «همه سیاست‌ها محلی است».^۴

در تاریخ معاصر عربستان سعودی نیز مولفه‌های داخلی مهمی را به عنوان «نقاط عطف» می‌توان نام برد که تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر تکوین راهبردهای سیاست خارجی این کشور داشته است؛ مانند شکل‌گیری نظام پادشاهی سعودی و تأثیرگذاری آن بر تعریف برخی اصول و اهداف کلان سیاست خارجی، کشف نفت در سال ۱۹۳۸ و شکل‌گیری معامله قدیمی «نفت» سعودی در برابر تأمین «امنیت» از سوی آمریکا و امروزه به عنوان ریشه رابطه نزدیک و راهبردی دو کشور، افزایش درآمدهای نفتی ریاض از دهه ۱۹۶۰ و متمایل شدن به بهره‌گیری از ابزارهای اقتصادی در سیاست خارجی، و سرانجام، تأثیرات پویایی‌ها و چالش‌های مختلف جامعه سعودی و نیز نگرانی فزاینده ناشی از اثرهای داخلی بهار عربی - هر دو مورد به عنوان تهدیدهایی وجودی - بر شکل‌گیری سیاست خارجی تهاجمی «تر» سعودی (۲۰۱۹-۲۰۱۱). شایان ذکر است که پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳، سیاست خارجی

^۱ Foreign Policy Analysis (FPA)

^۲ Linkage Politics

^۳ Tip O'Neill

^۴ All Politics Is Local

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سیاست منطقه‌ای عربستان سعودی در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ پرداخته شود؛ به عبارتی ضروری است نگاه تحلیلی خود را از سطح تحلیل منطقه‌ای و بین‌المللی به سوی سطح داخلی چرخاند تا بتوان این امر را تبیین کرد که چگونه از رقابت‌های ژئوپلیتیکی و کشمکش‌های منطقه‌ای با هدف مشروعیت‌سازی داخلی ابزارسازی می‌گردد؛ در واقع تلاقی سیاست داخلی و سیاست خارجی در رژیم‌های استبدادی در یک بازه زمانی مشخص نشان داده می‌شود و اینکه چگونه پیشران‌های عرصه داخلی به عنوان یکی از عوامل تاثیرگذار بر شکل‌گیری سیاست خارجی در طول زمان می‌توانند عمل کنند.

انتخاب سال ۲۰۱۱ برای شروع بازه زمانی پژوهش، به وقوع تحولات بهار عربی به عنوان نقطه عطفی برای تشدید چالش‌ها و تهدیدهای داخلی - خارجی عربستان سعودی و در واقع، به صدا در آوردن زنگ هشدار قوی برای بیشتر سرباز کردن مشکلات داخلی این کشور باز می‌گردد. سال ۲۰۱۹ نیز بدین جهت نقطه زمانی پایانی پژوهش است که طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳، از سال ۲۰۱۹ هزینه‌های نظامی ریاض از سهم تولید ناخالص داخلی آن کاهش یافته است (شامل ۷/۷۹ درصد از تولید ناخالص داخلی)؛ درحالی‌که بیشترین هزینه نظامی از سهم تولید ناخالص داخلی متعلق به سال ۲۰۱۵ (شروع جنگ یمن، ۱۳/۰۲ درصد بود. این امر را می‌توان به «تمرکز» عربستان بر راهبرد اصلاحات نوگرایانه به‌ویژه برنامه‌های توسعه اقتصادی از سال ۲۰۱۹ و بالتبع، تاحدی تغییر راهبرد منطقه‌ای عربستان تعبیر کرد که در سال‌های بعد، پیامدهای آن خود را به‌ویژه در تنوع بودجه از منابع درآمدی غیرنفتی نشان داده است؛ ۳۲ درصد درآمد غیرنفتی از کل درآمد در سال ۲۰۲۲، با وجود قیمت بالای نفت، نسبت به تنها ۸ درصد در یک دهه قبل از آن بود.

۱. پیشینه پژوهش

در حوزه سیاست خاورمیانه‌ای ایران و عربستان سعودی کتاب‌ها و مقالات متعددی نوشته شده است. نویسندگان مقاله حاضر، بیشتر این آثار را مبتنی بر «نگاه از برون به درون» می‌نامند؛ زیرا به تحلیل رقابت‌های ژئوپلیتیکی دو کشور در منطقه خاورمیانه از منظر دو روایت ژئوپلیتیکی و ایدئولوژیکی و در چارچوب نظریه‌های مختلف روابط بین‌الملل می‌پردازند. آن‌ها نقش سیاست داخلی و تأثیر پیشران‌های مختلف داخلی بر رقابت‌ها و سیاست منطقه‌ای تهران و ریاض را اغلب نادیده می‌گیرند. نمونه‌ای از این پژوهش‌ها بدین شرح هستند: مهدی علیخانی در کتاب خود با عنوان «جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی؛ سیاست خارجی، روابط دوجانبه و نظم منطقه‌ای» (Alikhani, 2022) به بررسی روابط جمهوری

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

قبال جنگ داخلی سوریه از دریچه موازنه منطقه‌ای پرداخته است. سقوط نظام بشار اسد می‌تواند ضمن پایان بخشیدن به نفوذ ایران در لبنان، موازنه منطقه‌ای بر هم خورده پس از تحولات جنگ عراق و انقلاب‌های عربی را مجدداً متعادل سازد؛ بنابراین ایران و عربستان به عنوان دو قدرت منطقه‌ای در جنگ داخلی سوریه در مقابل یکدیگر قرار گرفتند.

با توجه به توضیحات بالا، نوآوری مقاله حاضر واکاوی سیاست خاورمیانه‌ای عربستان در پرتو تاثیرگذاری تحولات داخلی این کشور در بازه زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ است. نویسندگان مقاله تلاش می‌کنند تا با «نگاه درون به برون» به «شکاف‌های شناختی و نظری»^۱ در زمینه تحلیل سیاست منطقه‌ای عربستان و به عبارت دیگر، رقابت‌های ژئوپلیتیکی ایران و عربستان بپردازند. نقش و تاثیرگذاری مولفه‌های داخلی بر سیاست منطقه‌ای سعودی به عنوان «شکاف شناختی» در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرند؛ همچنین نظریه‌های روابط بین‌الملل قادر به تبیین تهاجمی‌تر شدن سیاست منطقه‌ای ریاض در بازه زمانی مزبور در پرتو تاثیرگذاری متغیرهای داخلی این کشور نیستند؛ از این رو این پژوهش با کاربست نظریه سیاست خارجی انحرافی به عنوان یکی از رویکردهای تحلیل سیاست خارجی سعی در پر کردن این «شکاف نظری» دارد.

۲. چارچوب نظری: «نظریه سیاست خارجی انحرافی»^۲ برای تحلیل سیاست خارجی

به‌طور کلی، مطالعات انحرافی^۳ رویکردی کلیدی در زمینه «تحلیل سیاست خارجی» برای درک اینکه چگونه سیاست داخلی به سیاست خارجی و به‌ویژه توسل به زور، ریسک جنگ یا تشدید آن شکل می‌دهد، هستند و استدلال می‌کنند که رهبران آسیب‌پذیر سیاست خارجی را به منظور ارتقای موقعیت سیاسی داخلی خود دستکاری می‌کنند (Hagan, 2017: 124). ادبیات نظریه انحرافی که به قرن‌ها قبل بازمی‌گردد، ایده اصلی آن این است که رهبران آسیب‌پذیر انگیزه‌ای برای دنبال کردن رفتار انحرافی هنگام رویارویی با مشکل در داخل می‌توانند داشته باشند (Li et., 2009: 369). تهدید به یا استفاده از زور یک راهبرد حاکم است که می‌تواند حمایت داخلی را به سه طریق بسیج کند: کمک به ملی‌گرایی عمومی و ترس از تهدیدها در خارج از کشور، توصیف رهبری به نحوی قوی و کارآمد یا پیشبرد

^۱. Knowledge & Theoretical Gaps

^۲. Diversionary Theory of Foreign Policy

^۳. Diversionary Studies

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مانند جو هاگن، پاتریک جیمز، بردلی لیان، جان اونیل،^۱ کارل دروئن^۲ و جک لوی^۳ هستند. شایان ذکر است که طی سال‌های متمادی، محققان انگیزه‌های انحرافی رهبران را تنها زمانی که آنها از زور علیه دیگری استفاده می‌کنند، بررسی می‌کردند؛ امری که رویکردی تقلیل‌گرایانه در مطالعه نظریه جنگ انحرافی بود. هاگن و جک لوی استدلال کردند که دامنه متغیرهای وابسته در مطالعات نظریه جنگ انحرافی را بایست گسترش داد تا جایگزین‌های کم‌هزینه‌تر و کم‌خطرتر برای جنگ مانند تهدید به استفاده از زور به جای استفاده از زور، گفتمان تشدیدکننده و تحریم‌های اقتصادی را نیز شامل شود (Kanat, 2013: 16-19).

۲-۱. شرایط زمینه‌ای

بخشی از ادبیات نظریه جنگ انحرافی تلاش می‌کند تا به بررسی شرایط زمینه‌ای^۴ استفاده انحرافی از زور بپردازد. این نوع تحقیقات فراملی پیرامون دو موضوع شکل گرفته است: (۱) شرایط بین‌المللی در چارچوب «رقابت‌های پایدار» و «موضوعات مورد مناقشه به‌ویژه کشمکش‌های سرزمینی» (۲) شرایط داخلی مبنی بر اینکه چگونه «انواع رژیم‌ها» استفاده از زور انحرافی را تسهیل می‌کنند یا باز می‌دارند. ادبیات موجود درباره کشمکش میان کشورها به اجماعی قوی درباره سه ویژگی هدف دست یافته است: نخست، رقابت مداوم و پایدار که از تاریخ برخوردار است، موجب می‌شود تا بتوان هدف تأثیر گرد آمدن را استخراج کرد؛ گرچه این امر بیشتر مشروط به نوع رژیم است. اسکات بنت و تیموتی نوردرستروم^۵ نیز استدلال می‌کنند که رهبران می‌توانند میان دو گزینه تشدید درگیری برای منحرف کردن توجه مردم یا حل رقابت به منظور آزادسازی منابع برای برخورد با مشکلات داخلی دست به انتخاب زنند. دوم، مطالعات کمی درباره درگیری‌های بین‌المللی نشان داده‌اند که کشورهای همسایه به‌احتمال بیشتری در منازعات سرزمینی و کشمکش بر سر رفتار با گروه‌های مشابه قومیتی در خارج از کشور خود درگیر می‌شوند. سوم، دولت‌هایی با «ترجیحات ژئوپلیتیکی ناسازگار با یکدیگر» به احتمال زیاد منافع متعارض با یکدیگر دارند که این امر می‌تواند منازعات خشونت‌آمیز را تشدید کند (Hagan, 2017: 131-137).

^۱ John R. Oneal

^۲ Karl DeRouen

^۳ Jack S. Levy

^۴ Contextual Conditions

^۵ Scott Bennett & Timothy Nordstrom

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

داخلی^۱ در عربستان سعودی لازم است به تعریف مفهوم مزبور نیز اشاره کرد: «پویایی‌های داخلی به تعاملات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی داخلی در درون یک کشور اشاره دارد که به ساختارهای حکمرانی و اجتماعی شکل می‌دهد. فهم این تعاملات برای تجزیه و تحلیل اینکه چگونه یک کشور چالش‌ها را هدایت می‌کند و با تغییرات هم داخلی و هم خارجی سازگار می‌شود، حیاتی است» (Fiveable, 2024, AP European History section). در این بخش، نشان داده خواهد شد که تعاملات اجتماعی و سیاسی در جامعه عربستان در دهه‌های اخیر، بنابه دلایل مختلف همچون افزایش آموزش عالی و آگاهی عمومی به‌ویژه در میان جوانان با تغییرات قابل توجهی مواجه شده است؛ امری که خود تأثیرات عمیقی بر حکمرانی، مشروعیت و سیاست‌های دولت داشته است.

۳-۱. نگرانی فزاینده از تأثیرات داخلی بهار عربی

عربستان سعودی در سال ۲۰۱۱ با انباشت چالش‌ها و مشکلات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی داخلی و به تبع آن، نارضایتی‌های فزاینده مواجه بود که نقطه عطف آن را تأثیرات بهار عربی به عنوان تهدیدی وجودی در این سال باید دانست؛ زیرا در شکل‌دهی به سیاست‌های داخلی و منطقه‌ای سعودی بسیار حائز اهمیت بود. بهار عربی، تکانه‌ای مهم برای کل رژیم‌های عربی خاورمیانه بود و کسری شدید مشروعیت این کشورها را از عمق به سطح کشاند. به عبارتی، این واقعه مهم ردای پوشالی مشروعیت را از نظام‌های سیاسی ایستا و فاقد حکمرانی خوب درآورد و عیان کرد. اگرچه موج دومینوار تحولات عربی موجب سقوط حاکمان سعودی نشد؛ اما آنها نیز از آن مصون نماندند. در واقع، بهار عربی به عنوان چالشی وجودی و شوکی بزرگ برای عربستان آن‌قدر مهم بود که به سیاست‌های داخلی و منطقه‌ای این کشور در قالب سیاست خارجی تهاجمی‌تر و اجرای اصلاحات نوگرایانه از بالا به پایین (در سطوح اقتصادی و اجتماعی) در داخل شکل داد (Tynan, 2020: 53).

بهار عربی این ایده را عیان ساخت که می‌توان فراتر از دوگانه‌های مشروعیت‌ساز ترسیم شده حرکت کرد؛ دوگانه‌هایی که از زمان سقوط ناصریم، آل‌سعود نیز از طریق آنها خود را تعریف می‌کرد؛ از این جهت انقلاب‌های عربی موجب نگرانی عمیق رژیم سعودی و دیگر رژیم‌های اقتدارگرایانه منطقه شد. این دوگانه‌ها عبارتند از: دوگانه یا تعهد به هویت اسلامی یا دموکراسی (تعریف دموکراسی به عنوان مقوله وارد شده خارجی) و دوگانه انتخاب میان دیکتاتوری یا حکومت افراط‌گرایان مذهبی؛ همان‌طور

¹ Domestic Dynamics

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بازداشت‌های ضدفساد در ۴ نوامبر ۲۰۱۷ بود؛ در این پویش ضدفساد چهره‌های قدرتمند در درون خانواده سلطنتی و سعودی‌های متنفذ بازداشت شدند، از موقعیت‌های‌شان کنار گذاشته شدند و در ازای آزادی‌شان مجبور به پرداخت دارایی‌های مالی خود شدند. بازداشت‌های به اصطلاح ضدفساد به‌ویژه پسران ملک عبدالله مرحوم را مورد هدف قرار داد. متمرکز شدن قدرت به ارتش نیز بسط یافت که به موجب آن، در نوامبر ۲۰۱۷ ملک سلمان و محمدبن سلمان کنترل گارد ملی سعودی - یک نیروی نظامی مستقل - را از کنترل متعب بن عبدالله پسر ملک عبدالله مرحوم خارج ساختند و همه شاخه‌های نیروهای مسلح سعودی را تحت کنترل دربار سلطنتی درآوردند. محمدبن سلمان از زمان انتصاب به عنوان ولیعهد، ریاست دو زیرکمیته شورای وزراء عربستان را برعهده دارد که او را مسئول هم امور اقتصادی و هم امور سیاسی - امنیتی قرار می‌دهد (Human Rights Watch, 2019).

شایان ذکر است که چنانچه اصلاحات را بر پایه شاخص‌های تساهل مذهبی، فساد و مشارکت بسنجیم، بدین نتیجه دست می‌یابیم که آنها اصلاحاتی گزینشی با هدف اصلی بقای پادشاهی سعودی هستند؛ چراکه در دنیای امروز، رعایت معیارهای حکمرانی خوب برای کسب مشروعیت داخلی و بین المللی ضروری است و حتی موضوع «حکمرانی خوب» بدل به یک امر امنیت ملی شده است. طبق معیارهای تساهل مذهبی، یک سده تبعیض سیستماتیک علیه شیعیان سعودی همچنان وجود دارد و به دیگر اقلیت‌های مذهبی مانند مسیحیان، یهودیان و مسلمانان غیروهابی اجازه پرستش به‌طور آزادانه داده نشده است. براساس شاخص فساد تلاش‌های ضدفساد از طریق روندی شفاف اجراء نشده است. در نوامبر ۲۰۱۷، محمدبن سلمان و پدرش هرگونه مخالفت جدی را نیز زیر لوای مبارزه با فساد خشتی کردند. بر مبنای شاخص‌های مشارکت، مجلس شورا به یک نهاد منتخب - و نه منصوب شده - با بودجه مشخص و اقتدار نظارتی بدل نشده است، مطبوعات سعودی مستقل‌تر نشده‌اند و به اتحادیه‌های کارگری اجازه سازماندهی و اقدام در پادشاهی داده نشده است (Rundell, 2020: 301-310). در عین حال، بایست توجه داشت که نمی‌توان منکر تأثیر اصلاحات اجتماعی - اقتصادی جسورانه و مهم بن‌سلمان بر نوع تعامل با جوانان و زنان، اقتصاد، وجهه بین‌المللی، سیاست خارجی و راهبرد منطقه‌ای سعودی - به‌ویژه در کشوری که زمانی قوانین به‌شدت سختگیرانه وهابی در آن حکمفرما بود - شد.

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مشخصه اقتدارگرایی به عنوان نوعی نظام سیاسی، مخالفت با دموکراسی و کثرت سیاسی است (Haywood, 2017: 58-60). طبق تقسیم‌بندی خانه آزادی در سال ۲۰۲۲، عربستان در زمره کشورهای «غیرآزاد»^۱ در جهان جای می‌گیرد. مقامات در سطح ملی منتخب نیستند و زنان و اقلیت‌های مذهبی همچنان با تبعیض در قوانین و در عمل مواجه هستند (Freedom House, 2017a & 2022b).

ساختار سیاسی پاتریمونیال (پدرشاهی) عربستان و شیخ‌نشین‌های نفتی به دلیل ویژگی‌هایی همچون شخصی بودن قدرت سیاسی، محدودسازی تصمیم‌گیری به شخص شاه و خاندان حاکم، انسداد سیاسی و جلوگیری از گسترش نهادهای مدنی، انحصار گسترده اقتصاد توسط شاه و خاندان حاکم، و تلقی از شاه به عنوان حافظ دین و نماد سنت‌ها مانعی مهم در برابر روند توسعه سیاسی - اقتصادی و پیشبرد دموکراتیزاسیون هستند (Sardarnia, 2022: 92-95). ماهیت اقتدارگرایانه رژیم سعودی را در قانون اساسی این کشور^۲ مصوب مارس ۱۹۹۲ - که تصریح می‌کند پادشاهی، نظام حکمرانی عربستان است و حاکمان کشور بایست از میان پسران ملک عبدالعزیز بن عبدالرحمن الفیصل آل سعود و اولادشان باشند (ماده ۵) (Basic Law of Governance, 1992) - عدم وجود هیچ‌گونه محدودیتی برای مهار قدرت خاندان آل سعود، انتصابی و نه انتخابی بودن مجلس شورا^۳ (The Shura Council, 2022). غیرقانونی و ممنوع بودن ایجاد و فعالیت احزاب سیاسی و به شدت محدود بودن رسانه‌ها در عربستان (Buchanan, 2015). می‌توان مشاهده کرد؛ بنابراین حرکت به سوی دموکراسی‌سازی احتمالاً هرگز جزء اهداف عربستان نبوده است (Hamid, 2021). یکی دیگر از چالش‌های سیاسی که مشروعیت آل سعود را به زیرسؤال برده، فساد مورد تأیید از لحاظ سیاسی است؛ موضوعی که از زمان اولین افزایش قیمت و به عنوان بخشی از روند بازتوزیع درآمدهای نفتی در دوره ملک فهد آشکار شد. به‌طور کلی، پسران ملک عبدالعزیز که حوزه بوروکراتیک را کاملاً در اختیار خود دارند، مبالغ زیادی را از این حوزه برای استفاده خود برداشت کرده‌اند و مرئوسان منتخب خود را با هدف مزبور گماشته‌اند. مسأله وجود فساد در عربستان تا آن اندازه حائز اهمیت است که منتقدان یکی از علل «سقوط» احتمالی دولت سعودی را وجود فساد و بی‌عدالتی در این کشور می‌دانند (Rundell, 2020: 38).

فرقه‌گرایی، چالش دیگر عربستان سعودی است. جامعه سعودی اساساً جامعه‌ای با اختلاف فرقه‌ای است که ریشه این امر به بنیاد دولت سعودی از آغاز باز می‌گردد؛ یعنی ائتلاف میان خاندان آل سعود و

¹. Not Free

². Basic Law of Governance

³. The Shura Council

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

موضوعات نوگرایی، زنان و جوانان چالش‌های نوین نظام سیاسی سعودی هستند. در مورد نوگرایی باید گفت که حکومت سعودی تا دهه ۱۹۹۰ به دلایلی مانند عدم گسترش دانشگاه‌ها (آموزش عالی) و سطح پایین آگاهی‌های سیاسی - اجتماعی با مساله کسری مشروعیت مواجه نبود؛ اما از دهه ۱۹۹۰ بدین سو، به دلیل عواملی از جمله توسعه زیرساخت‌های مخابراتی، فناوری، حمل و نقل آسان، اینترنت، توسعه آموزش عالی در جامعه و نیز گسترش دموکراتیزاسیون جهانی به تدریج با چالش‌های فزاینده و در کل، کسری مشروعیت به مثابه بحران سیستمی در بستر جامعه متحول فکری و نگرشی مواجه شده است (Sardarnia & Mohseni, 2019: 338). رونق نفتی دهه ۱۹۷۰، به رژیم سعودی امکان خریداری و گسترش آخرین دستاوردهای مدرنیته را داد. حکومت به انجام تغییرات و نوسازی در حوزه‌های ارتباطی، اقتصادی، آموزشی و تکنولوژیکی اقدام کرد. از جمله پیامدهای این تغییرات؛ گسترش جمعیت شهرنشین در جامعه عربستان (از ۵۲/۷ درصد در سال ۱۹۷۲ به ۸۴/۵ در سال ۲۰۱۱) به عنوان جمعیت در معرض تغییرات نوین جهانی به واسطه فناوری (Knoema, 2021)، افزایش چشمگیر باسوادان طی چند دهه اخیر، توسعه ساختارهای ارتباطی - رسانه‌ای به‌ویژه دسترسی فزاینده شهروندان سعودی به اینترنت (Sardarnia & Norousi Amiri, 2014: 360-361)، و گسترش طبقه متوسط جدید شامل ۷۷/۹۶ درصد در سال ۲۰۱۸ (AlOmar et al., 2018). به عنوان طبقه حامی دموکراسی، اصلاحات سیاسی و موجد جنبش‌های اجتماعی جدید بوده است. طبق آمار بانک جهانی، ضریب نفوذ اینترنت در عربستان در سال‌های ۲۰۰۹ - ۲۰۱۵ نیز در روندی افزایشی بوده است؛ برای مثال در سال‌های ۲۰۰۹، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱ و ۲۰۱۵ (بازه زمانی مورد نظر پژوهش) به‌ترتیب شامل ۳۸، ۴۱، ۴۷/۵ و ۶۹/۶ درصد از جمعیت را شامل می‌شد (Evolita, 2016).

شایان ذکر است که طبقه متوسط به‌دلیل برخورداری از تحصیلات دانشگاهی، مهارت‌های ارتباطی، آگاهی‌های سیاسی - اجتماعی فزاینده، در معرض قرارگیری فناوری‌های نوین ارتباطی، دریافت بورسیه‌های دانشگاهی از سوی دولت برای تحصیل در خارج از کشور و تجربه جهانی آزاد نسبت به جامعه سنتی و محافظه‌کارانه عربستان، رژیم را با چالش‌ها و انتقادات سیاسی - اجتماعی مهمی مواجه کرده است (Sardarnia & Norousi Amiri, 2014: 362-363)؛ از این جهت است که از بعد داخلی، یکی از دلایل اصلی تدوین سند چشم‌انداز ۲۰۳۰، پاسخگویی به حداقل بخشی از مطالبات این طبقه و جلوگیری از بروز انفجار خشم عمومی به‌ویژه جمعیت طبقه متوسط بوده است. درخصوص اهمیت ورود اینترنت و فناوری‌های ارتباطی جدید از توییتر تا فیس‌بوک به جامعه سعودی نیز باید گفت که این

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

خاموش»^۱ در عرصه اندیشه و نگرشی عمدتاً در میان جوانان، تحصیلکردگان شهری و دانشگاهی؛ تحول نسلی، «انقلاب انتظارات فزاینده»^۲ و شکل‌گیری بستر برای جریانات تجدیدنظرطلب و تحول‌خواه انجامیده است. بروز این پدیده (انقلاب خاموش) در میان جوانان سعودی در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ رخ داد. از نیمه دوم دهه ۲۰۰۰ بدین سو نیز با گسترش دسترسی به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، انقلاب ارزشی و نگرشی آهنگ نسبتاً سریع‌تری را یافته است (Sardarnia, 2015: 57). ساختار سنی جمعیت عربستان، جوان‌محور است؛ بدین‌نحو که در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۵، به‌ترتیب ۶۹/۲۲ و ۷۰/۱۶ درصد از جمعیت سعودی ۱۵-۶۴ ساله بودند (Statista, 2024). نمودهای عینی مطالبات، اعتراضات و آگاهی‌های سیاسی فزاینده جوانان سعودی در فعال‌گرایی دیجیتال آنها، شبکه‌های اجتماعی و اینترنت کاملاً مشهود است؛ امری که مضامین الرشد، پژوهشگر برجسته سعودی و استاد دانشگاه لندن بدان عنوان «نسل هشتگ» اطلاق می‌کند؛ جوانانی که موضوعی داغ را از طریق هشتگ مطرح می‌کنند، حامیان و کمک‌کنندگان را پیرامون آن گرد می‌آورند و بدین صورت، مشکلی را از طریق ترند کردن عمومی و حتی جهانی می‌سازند. به عبارتی، امروزه جوانان سعودی خواهان فرصت‌های برابر و احترام به حقوق شهروندی هستند که این امر خود را در حوزه آنلاین کاملاً نشان می‌دهد (Al-Rasheed, 2021: 220).

۴. واکاوی سیاست خاورمیانه‌ای عربستان سعودی با تمرکز بر سوریه و یمن (۲۰۱۹-۲۰۱۱): نگاه از درون به برون

مطابق با ادبیات تحلیل سیاست خارجی، رابطه‌ای چرخشی میان سیاست داخلی و خارجی وجود دارد. این امر موجب می‌شود تا مشروعیت رژیم کاملاً مبتنی بر روندی داخلی نباشد؛ بدین معنا که پیشران‌های داخلی در رابطه با مشروعیت نظام سیاسی بر انتخاب‌های حوزه سیاست خارجی و انتخاب‌های عرصه سیاست خارجی نیز بر سیاست داخلی و مشروعیت‌بخشی به نظام سیاسی تأثیر می‌گذارد (Colombo, 2017: 60). بر این مبنا، شناسایی و نحوه تاثیرگذاری پیشران‌های داخلی بر سیاست خارجی کشورها ضروری است؛ این امر در پژوهش حاضر در ارتباط با سیاست خاورمیانه‌ای عربستان سعودی در بازه زمانی مزبور صورت گرفته است. براساس نظریه سیاست خارجی انحرافی، پیشران‌های عرصه داخلی در عربستان سعودی شامل کسری مشروعیت، تغییرات در ساخت قدرت و تأثیرات داخلی بهار عربی

¹. Silent Revolution

². Increased Expectations Revolution

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

از لحاظ فکری، فقدان ایدئولوژی مشخص و نبود رهبری بود. انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ و ناسیونالیسم عربی سکولار در دهه ۱۹۶۰ را به عنوان تهدیدهای وجودی «قابل مهار» برای عربستان سعودی می‌توان نامید؛ اما وقوع جنبش‌های اسلام‌گرای انقلابی از جمله جنبش‌های دموکراتیک در تونس و مصر را تهدیدی برای برهم زدن وضع موجود اقتدارگرایانه منطقه‌ای بایست دانست که در نهایت، ایدئولوژی و ثبات پادشاهی سعودی را تضعیف کرد (Tynan, 2020: 54).

نگرانی ناشی از چالش‌های جدی داخلی و تأثیرات بهار عربی یا به عبارت دیگر، درک تهدید داخلی بزرگ‌تر در پاسخ نظامی تهاجمی «تر» سعودی (مورد یمن) (Tynan, 2020: 55-57) یا شکل‌گیری و تداوم مداخلات نظامی در منطقه (مورد سوریه) به‌منظور متمرکز شدن اذهان سعودی بر سیاست خارجی به‌جای توجه اصلی به مشکلات داخلی و موضوع گذار قدرت در این کشور تاثیرگذار بود (از منظر تاثیرگذاری مولفه‌های داخلی بر سیاست خارجی). شایان ذکر است که نویسندگان استدلال‌های مبتنی بر نظریه‌های ژئوپلیتیکی (نگاه از برون به درون) را انکار نمی‌کنند، بلکه توجهات را به این امر معطوف می‌کنند که پیشران‌های داخلی خود یکی از عوامل تاثیرگذار در شکل‌گیری انگیزه انحرافی برای ورود عربستان به درگیری‌های خارجی (مانند مورد سوریه) یا عاملی در «تشدید» درگیری‌های خارجی (مورد یمن) بود. در مورد تأثیر بهار عربی بر سیاست داخلی و منطقه‌ای عربستان باید خاطر نشان ساخت که نه تنها در مورد ریاض بلکه برای همه اعضای شورای همکاری خلیج فارس، مطالبات بنیادی بهار عربی شامل آزادی و عدالت تهدیدی آشکار برای بقاء رژیم‌های اقتدارگرای‌شان ایجاد کرد. بیشتر آنها در مواجهه با این وضعیت مجموعه‌ای از اقدامات داخلی مانند افزایش دستمزد و سوبسید را اتخاذ کردند. در جبهه خارجی، اعضای شورای همکاری خلیج فارس موضعی ضدانقلابی اتخاذ کردند. اگر روندهای تغییر سیاسی موفقیت‌آمیز می‌شد، مردم خلیج فارس می‌توانستند خواهان تغییرات گسترده باشند؛ ازجمله مطالبه برای دموکراسی کارآمد و یک نظام ضدقطبی یا انتخابات آزاد. اجرای این نوع اصلاحات موجودیت چنین رژیم‌های اقتدارگرایانه‌ای را تهدید می‌کند؛ زیرا همگی آنها توسط امیرانی رهبری می‌شوند که بر کشورها و شهروندان‌شان قدرت مطلق دارند (Alvarez-Ossorio, 2019: 37-40).

۱-۴. سوریه

بر مبنای توضیحات مذکور، سیاست خارجی عربستان سعودی در قالب جنگ نیابتی در سوریه را از دریچه تحولات داخلی این کشور نیز - نه فقط از چشم‌انداز ژئوپلیتیکی و سیاست قدرت و موازنه نفوذ

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تداوم رقابت نیابتی ایران و عربستان در سوریه در واکنش‌های متفاوت دو کشور در قبال جنگ داخلی سوریه نیز مشهود بود: در یک سوی طیف، ریاض به مخالفان غیراسلامی، گروه‌های سلفی در منطقه (Burke, et al., 2021: 190)، گروه‌های مخالف سکولار و بعداً اسلام‌گرایان، ارتش آزاد سوریه، گروه‌های وابسته به ارتش آزاد سوریه و دیگر سازمان‌های سکولار، گردان‌های شهدای سوریه (تجمع کتائب و آلویه شهداء سوریا) به فرماندهی جمال معروف و احرار الشام (سازمانی ادغام شده از گروه‌های نظامی اسلامی و سلفی)، ایجاد جیش‌الاسلام (ارتش اسلام) و نیز شکل‌گیری جیش الفتح (ارتش فتح) به عنوان فرماندهی مشترک گروه‌های مخالف اسلام‌گرای سنی در سوریه کمک کرد؛ در نهایت تغییر چشمگیر در سیاست این کشور در اوایل سال ۲۰۱۶ که منجر به همکاری با دوحه و آنکارا شد، به سبب مشارکت نظامی روه‌گسترش روسیه از اواسط سال ۲۰۱۵ در نبرد علیه سازمان‌های مخالف به‌ویژه آنهایی که مخالفان سکولار رژیم اسد شناخته می‌شوند، بود (Blanga, 2017: 90-94). در سوی دیگر طیف، جمهوری اسلامی ایران نیز از رژیم بشار اسد به عنوان متحد راهبردی خود (Akbarzadeh et al., 2022: 683) حمایت همه‌جانبه کرد (Khodabakhshi et al., 2020: 150).

۴-۲. یمن

تاثیرگذاری پیشران‌های عرصه داخلی عربستان بر سیاست خارجی این کشور در قبال یمن را طی سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۱۱ نیز می‌توان مشاهده کرد. انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ و ناسیونالیسم عربی سکولار در دهه ۱۹۶۰ را به عنوان تهدیدهای وجودی «قابل مهار» برای عربستان سعودی می‌توان نامید؛ اما قیام‌های مردمی گسترده (بهار عربی)، تهدیدی «سیال و پراکنده» از لحاظ فکری، بدون ایدئولوژی مشخص و رهبری بود. وقوع جنبش‌های اسلام‌گرای انقلابی از جمله جنبش‌های دموکراتیک در تونس و مصر تهدیدی برای برهم زدن وضع موجود اقتدارگرایانه منطقه‌ای و تشدید چالش‌های داخلی عربستان بود که در نهایت، ایدئولوژی و ثبات پادشاهی سعودی را تضعیف کرد. پاسخ ریاض به تهدیدات منطقه‌ای ناشی از پان‌عربیسم سکولار دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به عنوان دشمنی انعطاف‌پذیر که ماهیت سلطنتی و غیرسکولار نظام‌های سیاسی منطقه را نشانه گرفته بود، بر ساخته شدن ایدئولوژی پان‌اسلامیسم، اتخاذ سیاست خارجی نسبتاً محتاطانه و راهبرد جذب و همکاری با مخالفان بود ولی واکنش سعودی به قیام‌های عربی سال ۲۰۱۱ و نگرانی ناشی از بیشتر سرباز کردن چالش‌های مختلف داخلی به عنوان تهدیدی وجودی - که در مقایسه با پان‌عربیسم، درجه تهدید وجودی آن بیشتر بود - اتخاذ رویکرد

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تعبیر کرد؛ از این رو علاوه بر دلایل منطقه‌ای، دلایل داخلی در رویداد «جنگ یمن» - و به عبارتی دقیق‌تر، انگیزه انحرافی - نیز دیده می‌شود؛ همان‌طور که سیلوی ژونگ^۱ در مقاله خود درباره نظریه جنگ انحرافی بیان می‌کند که «تصمیم دولت برای آغاز جنگ خارجی، محصول همه عوامل داخلی و بین‌المللی است» (Zhong, 2018: 154). تداوم جنگ یمن نیز خود به دور شدن اذهان عمومی و نخبگان سعودی از تحولات سیاسی در پادشاهی یعنی موضوع گذار قدرت، جانشینی نامتعارف محمد بن سلمان و پاکسازی‌ها در سال ۲۰۱۷ «کمک» کرد. در این سال، سنت دیرینه جانشینی تغییر یافت؛ فرآیند تصمیم‌گیری عمودی به هسته جدید پادشاهی سعودی تبدیل و جایگزین پارادایم مشروع سابق رژیم شد. پارادایم جدید سیاسی عمودی منجر به برآمدن محمد بن سلمان در ۲۱ ژوئن ۲۰۱۷ به عنوان ولیعهد، تثبیت و تمرکز قدرت در دستان او در رأس ساختار دولتی شد (Dazi-Héni, 2021: 68).

نتیجه‌گیری

در این پژوهش نشان داده شد که رابطه‌ای دوسویه میان سیاست داخلی و سیاست خارجی وجود دارد؛ بدین معنا که پویایی‌های داخلی یکی از عوامل شکل‌دهنده به راهبرد سیاست خارجی حکومت‌ها هستند و در برخی موارد، حتی مولفه‌های داخلی به عنوان عاملی اصلی به رویکرد سیاست خارجی شکل می‌دهند. در مقابل، سیاست خارجی نیز بر سیاست و پویایی‌های داخلی تأثیر می‌گذارد؛ از این رو بررسی نقش و تأثیر هر یک از آنها بر سیاست‌های داخلی و خارجی را نباید نادیده گرفت. همچنین، مطابق با ادبیات «تحلیل سیاست خارجی»، رابطه‌ای چرخشی میان سیاست داخلی و خارجی وجود دارد. این امر موجب می‌شود تا مشروعیت رژیم کاملاً مبتنی بر روندی داخلی نباشد؛ بدین معنا که پیشران‌های داخلی در رابطه با مشروعیت نظام سیاسی بر انتخاب‌های حوزه سیاست خارجی و انتخاب‌های عرصه سیاست خارجی نیز بر سیاست داخلی و مشروعیت‌بخشی به نظام سیاسی تأثیر می‌گذارد. پیشران‌های عرصه داخلی شامل کسری مشروعیت، تغییرات در ساخت قدرت و نگرانی فزاینده ناشی از پیامدهای داخلی بهار عربی در شکل‌گیری انگیزه‌های انحرافی عربستان برای ورود به درگیری‌های منطقه‌ای یا «تشدید» این نوع درگیری‌ها و رقابت‌های ژئوپلیتیکی منطقه‌ای طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۹ تأثیرگذار بودند. مولفه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی نیز سیاست خارجی سعودی را در منطقه خاورمیانه در بازه زمانی

¹ Sylvie Zhong

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

موضوعی که شایسته «پژوهش‌های آینده» است، تأثیر اقدامات جدید در عربستان سعودی از سال ۲۰۱۹ به بعد بر سیاست خارجی و راهبرد منطقه‌ای آن است. براساس ادبیات انحرافی، رهبران میان دو گزینه تشدید/تداوم کشمکش برای منحرف کردن توجه مردم یا حل رقابت به منظور آزادسازی منابع برای پرداختن به مشکلات داخلی می‌توانند دست به انتخاب زنند. «تمرکز» مقامات سعودی بر توجه به مشکلات اقتصادی - اجتماعی داخلی در جهت یافتن راه‌حل‌هایی «پایدار» و نه «موقتی» از سال ۲۰۱۹ به بعد، تلاش برای انجام مذاکرات در مورد یمن با میانجی‌گری عمان و زیر نظر سازمان ملل، و بهبود روابط با کشورهای عربی و ایران خود گواه تاییدی دیگر بر نظریه سیاست خارجی انحرافی است. سال ۲۰۱۹، سالی است که عربستان طی بازه زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳، هزینه‌های نظامی خود از سهم تولید ناخالص داخلی را کاهش داده است (شامل ۷/۷۹ درصد از تولید ناخالص داخلی)؛ درحالی‌که بیشترین هزینه نظامی از سهم تولید ناخالص داخلی مربوط به سال ۲۰۱۵ (شروع جنگ یمن، ۱۳/۰۲ درصد) بود. این امر را می‌توان به «تمرکز» بر راهبرد اصلاحات اقتصادی - اجتماعی به‌ویژه برنامه‌های توسعه اقتصادی از سال مزبور تعبیر کرد که در سال‌های بعد، پیامدهای آن خود را به‌ویژه در تنوع بودجه از منابع درآمدی غیرنفتی (۳۲ درصد درآمد غیرنفتی از کل درآمد در سال ۲۰۲۲ نسبت به تنها ۸ درصد در یک دهه قبل) نشان داده است؛ در واقع از سال ۲۰۱۹ به بعد، «تمرکز» عربستان بر اصلاحات اقتصادی - اجتماعی به‌خصوص توسعه اقتصادی و حرکت از مشروعیت سنتی به سوی مشروعیت مدرن، به‌تدریج موجب تعدیل نسبی قابل توجهی در رقابت‌های ژئوپلیتیکی این کشور و تاحدی تغییر راهبرد منطقه‌ای آن شده است؛ به‌گونه‌ای که قاعدتاً از انگیزه‌های انحرافی آن برای ورود به رقابت‌های فزاینده ژئوپلیتیکی یا تشدید این نوع رقابت‌ها کاسته شده است (توافق مارس ۲۰۲۳ ایران و عربستان به عنوان نماد بارز این امر)؛ رقابت‌ها و درگیری‌های منطقه‌ای که از کارکرد مشروعیت‌سازی و منحرف ساختن اذهان عمومی سعودی از توجه به مشکلات داخلی و به‌جای آن، تمرکز بر سیاست خارجی نیز برخوردار بوده‌اند.

در پایان آنکه، نویسندگان پژوهش حاضر پیشنهاد می‌کنند که در تحلیل درگیری‌ها و رقابت‌های ژئوپلیتیکی در خاورمیانه فقط توجه به متغیرهای منطقه‌ای و تبیین آنها از منظر نظریه‌های روابط بین‌الملل، نگاه تحلیلی کافی و جامع نیست. با نگاهی روابط بین‌المللی، در ابتدا به نظر می‌رسد که مولفه‌های داخلی در کشمکش‌ها و درگیری‌های منطقه‌ای فاقد اهمیت هستند؛ اما با بررسی عمیق در مورد تاثیرگذاری آن‌ها، در می‌یابیم که حتی با تغییر مولفه‌های داخلی به نتایج متفاوت در سیاست خارجی و راهبرد منطقه‌ای می‌توان دست یافت. درخصوص راهکارها نیز بایست گفت که تقویت «حکمرانی خوب»،

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Dazi-Héni, F. (2021). The new Saudi leadership and its impact on regional policy. *The International Spectator*, 56(4), 49-65. <https://doi.org/10.1080/03932729.2021.1987033>
- Dehghani Firouzabadi, S. J., Rostami, F., & Daneshnia, F. (2021). Perspectives of Iran-Saudi Arabia relations; Future scenarios and solutions; Using the Delphi method. *World Politics*, 10(2), 245-288. <https://doi.org/10.22124/wp.2021.19605.2831> [In Persian]
- Evolita. (2016). *Internet. Penetration rate in Saudi Arabia between 2010 and 2015*. <http://beta.evolita.com/explore/internet-penetration-rate-in-saudi-arabia-between-2010-and-2015/laaya/methodologies/>
- Farag, M. (2024). Domestic diversionary war and conflict endurance in weak states: The Houthi conflict in Yemen (2004 – 2010). *Civil Wars*, 26(2), 330-353. <https://doi.org/10.1080/13698249.2024.2302733>
- Fiveable. (2024). *Domestic dynamics*. <https://library.fiveable.me/key-terms/ap-euro/domestic-dynamics>
- Freedom House. (2017-a). *Freedom in the world 2017: Saudi Arabia*. <https://freedomhouse.org/country/saudi-arabia/freedom-world/2017>
- Freedom House. (2022-b). *Freedom in the world 2022: Saudi Arabia*. <https://freedomhouse.org/country/saudi-arabia/freedom-world/2022>
- Freer, C. (2019). The symbiosis of sectarianism, authoritarianism, and rentierism in the Saudi state. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 19(1), 88-108. <https://doi.org/10.1111/sena.12287>
- Ghasemi, M. A. (2018). Relationship between the government and political-social forces in Saudi Arabia. In M. Shapouri, & Y. Nouralivand (Eds.), *Saudi Arabia: developments, challenges and prospects* (pp. 17-32). Research Institute of Strategic Studies. [In Persian]
- Hagan, J. D. (2017). Diversionary theory of war in foreign policy analysis. In C. G. Thies (Ed.), *The oxford encyclopedia of foreign policy analysis* (pp. 1-33). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.412>
- Hamid, S. (2021, September 8). Sound and fury in the post-9/11 Middle East; In the end, years of upheaval led only to despair. *Foreign Affairs*. <https://foreignaffairs.com/articles/middle-east/2021-09-08/sound-and-fury-post-911-middle-east>
- Hausmann, R., Tyson, L. D., & Zahidi, S. (2011). *The Global Gender Gap Report 2011*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2011.pdf
- Haywood, A. (2017). *Politics* (A. Alam, Trans.). Ney Publications. [In Persian]
- Human Rights Watch. (2019). *The high cost of change; repression under Saudi crown prince tarnishes reforms*. <https://hrw.org/report/2019/11/04/high-cost-change/repression-under-saudi-crown-prince-tarnishes-reforms>
- Kanat, K. B. (2014). Diversionary foreign policy in authoritarian states: The use of multiple diversionary strategies by Saddam Hussein during the Gulf war. *Journal of Strategic Security*, 7(1), 16-32. <http://doi.org/10.5038/1944-0472.7.1.2>
- Khodabakhshi, L., Azghandi, A., & Hermidas Bavand, D. (2020). Iran and Saudi Arabia's foreign policy on Syria developments (2019-2011). *International Studies Journal (ISJ)*, 17(2), 77-95. <https://doi.org/10.22034/isj.2020.118578> [In Persian]
- Knoema. (2021). *Saudi Arabia - urban population as a share of total population*. <https://knoema.com/atlas/Saudi-Arabia/Urban-population>

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- challenges and prospects* (pp. 33-45). Research Institute of Strategic Studies. [In Persian]
- Statista. (2024). *Saudi Arabia: Age structure from 2012 to 2022*. <https://statista.com/statistics/262478/age-structure-in-saudi-arabia/>
- Stephen, M. D. (2018). Legitimacy deficits of international organizations: Design, drift, and decoupling at the UN Security Council. *Cambridge Review of International Affairs*, 31(1), 96-121. <https://doi.org/10.1080/09557571.2018.1476463>
- The Shura Council. (2022). *Shura in the Kingdom of Saudi Arabia*. <https://shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraEn/internet/Historical+BG/>
- Tynan, C. F. (2020). *Saudi interventions in Yemen; A historical comparison of ontological insecurity*. Routledge.
- Valbjørn, M., & Hinnebusch, R. (2019). Exploring the nexus between sectarianism and regime formation in a new Middle East: Theoretical points of departure. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 19(1), 2-22. <https://doi.org/10.1111/sena.12293>
- Weisiger, A. (2013). *Logics of war: Explanations for limited and unlimited conflicts*. Cornell University Press.
- Wikiwand. (2022). *Movement for Islamic reform in Arabia*. https://wikiwand.com/en/Movement_for_Islamic_Reform_in_Arabia
- World Economic Forum. (2015-a). *The Global Gender Gap Report 2015*. <https://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>
- World Economic Forum. (2023, June 23-b). *The global gender gap report 2023*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
- Zhong, S. (2018). Diversionary theory of war: Levels of domestic conflict and external use of force. *Midwest Journal of Undergraduate Research (MJUR)*, 3(9), 133-154. <https://research.monm.edu/mjur/files/2019/02/MJUR-i09-2018-8-Zhong.pdf>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی